

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/126832,Edyta-Krezolek-O-prawde-i-pamiec-Sprawa-Katynia-w-dzialalnosci-opozycji-w-PRL.html>
02.05.2024, 19:57

Edyta Krężolek: O prawdę i pamięć... Sprawa Katynia w działalności opozycji w PRL

Gdy w kwietniu 1943 r. Niemcy ogłosili odkrycie dołów śmierci z ciałami polskich oficerów, Katyń stał się symbolem sowieckich zbrodni. Rząd ZSRR winą obarczył Niemców i podtrzymywał kłamstwo katyńskie aż do 1990 r.

Fot. z zasobów IPN

Sowiecka wersja „prawdy” o Katyniu obowiązywała również przez cały okres istnienia PRL. W czasach stalinowskich propagowana była wprost, po 1956 r. na temat Katynia preferowano raczej milczenie. W późniejszych latach zapisy cenzury mówiły jednoznacznie:

„Nie wolno dopuszczać jakichkolwiek prób obarczania ZSRR odpowiedzialnością za śmierć polskich oficerów w lasach katyńskich”.

Przełamane tabu

Pierwszą „eksplozję” z Katyniem przyniósł rok 1956, kiedy przełamane zostało tabu

i zakwestionowany powojenny model stosunków polsko-sowieckich. W toczących się publicznie dyskusjach poruszano tematy: agresji ZSRS na Polskę 17 września 1939 r., wywózki na wschód, czy właśnie zbrodni katyńskiej. Jednak prawdziwą walkę z kłamstwem katyńskim oraz działalność na rzecz upamiętnienia ofiar można było prowadzić dopiero w latach 1976-1989. Działalność opozycji w tym okresie, skoncentrowana na łamaniu komunistycznego monopolu informacyjnego, stanowiła w tej kwestii przełom.

Słowo pisane

Najważniejsze w walce o prawdę na temat sowieckiej zbrodni było słowo pisane – publikacje ukazujące się od drugiej połowy lat 70. XX wieku poza oficjalnym obiegiem wydawniczym. Sygnowana przez Społeczny Instytut Pamięci Narodowej im. Józefa Piłsudskiego broszura „Katyń”, wydana została w Warszawie w 1977 r. i była jedną z pierwszych podziemnych pozycji wydawniczych, poświęconych tej sprawie. Do końca lat 80. wznawiano ją kilkadziesiąt razy. Często podpisywano ją pierwszym i ostatnim nazwiskami z listy katyńskiej: Jan Abramski, Ryszard Żywiecki. Autorem broszury był w rzeczywistości Ryszard Zieliński.

Nie sposób określić liczby osób, które zapoznały się z tym wydawnictwem. Jego egzemplarze krążyły po całej Polsce przekazywane z ręki do ręki. W sierpniu 1978 r. w pociągu osobowym relacji Warszawa – Kraków nieznanemu mężczyźnie wręczył jedną z współpasażerek broszurę „Katyń”, zaznaczając przy tym, że podobne opracowania może zdobyć w Krakowie przy ul. Meiselsa (mieścił się tam punkt konsultacyjny Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela).

W 1979 r. w Krakowie ukazał się numer „Biuletynu Katyńskiego”, wydawnictwo „NOWa” opublikowało także „Zbrodnię katyńską w świetle dokumentów” – raport polskiego rządu emigracyjnego, opracowany przez Józefa Mackiewicza z przedmową gen. Władysława Andersa, wydany po raz pierwszy w 1948 r. w Wielkiej Brytanii.

Deklaracje i upamiętnienia

Specjalne oświadczenie poświęcone Katyniowi w kwietniu 1980 r., w związku z czterdziestą rocznicą mordu, wydały Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz Konfederacja Polski Niepodległej. Środowiska opozycyjne przeprowadziły także na terenie kilku miast różne działania (uroczystości, okolicznościowe ulotki) przypominające o zbrodni, a do Organizacji Narodów Zjednoczonych wystosowany został list z żądaniem wyjaśnienia sprawy katyńskiej.

Formą upamiętnienia ofiar sowieckiego ludobójstwa były tablice memoratywne, które umieszczano na terenach przykościelnych. Z obawy przed represjami władz komunistycznych unikano jednak podawania na nich informacji jednoznacznie wskazujących sprawców zbrodni. W wielu miejscowościach Polacy upamiętniali zamordowanych, składając kwiaty i zapalając znicze w symbolicznych miejscach, głównie na cmentarzach. W Kielcach takie miejsce znajdowało się na cmentarzu partyzanckim,

gdzie przez wiele lat ktoś ukradkiem stawiał 1 listopada brzożowe krzyże z napisem „Katyń”. Właśnie w tym miejscu w 1990 r. stanął Pomnik Katyński, ufundowany przez środowiska kombatanckie żołnierzy Armii Krajowej.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)